

KLAUDIA STROJWĄS

ORCID: 0000-0003-4852-1385

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Instytut Historii

Losy Józefa Strojwasa – żołnierza I wojny światowej w świetle jego prośby do Ministerstwa Sprawiedliwości z 1966 roku

Zainteresowania badawcze: kobieta i rodzina w dobie staropolskiej, staropolskie tradycje i obyczaje rodzinne, staropolskie prawo spadkowe, kultura materialna w XVI–XVIII wieku, historia rodziny

Słowa kluczowe: I wojna światowa, żołnierz, armia rosyjska, Ministerstwo Sprawiedliwości, renta inwalidzka

Key words: World War I, soldier, Russian army, Ministry of Justice, disability pension

Streszczenie: Niniejszy artykuł ukazuje losy żołnierza armii rosyjskiej, walczącego w I wojnie światowej. Józef Strojwasa (1892–1967) służył w Moskiewskim Pułku Gwardii w Petersburgu. W czasie trwania wielkiej wojny był trzykrotnie ranny, przez co potrzebował hospitalizacji w szpitalach rosyjskich: w Moskwie, Kazaniu i Petersburgu. W czasie wojny został uznany za zaginionego, ponieważ nie było z nim kontaktu. Po zakończeniu wielkiej wojny powrócił do Polski. Na granicy Niemcy zabrali mu dokumenty świadczące o pobytach w szpitalach. W latach 20. ożenił się z Marianną z domu Cieślą (1901–1986) i mieszkał w Skrzelczycach, obecnie w powiecie kieleckim w gminie Pierzchnica. W czasie II wojny światowej przebywał w domu rodzinnym z żoną i trójką dzieci. W 1966 r. wystąpił do Ministerstwa Sprawiedliwości w Warszawie o rentę inwalidzką.

Abstract: This article outlines the fate of a Russian army soldier who fought in World War I. Józef Strojwasa (1892–1967) served in the Moscow Guards Regiment in St. Petersburg. During the Great War, he was wounded three times, leading to his stays in Russian hospitals: in Moscow, Kazan and St. Petersburg. During the war, Strojwasa was declared missing because there was no contact with him. Following the end of the Great War, he returned to Poland. At the border, the Germans confiscated his documents which con-

firmed his hospital treatments. In the 1920s, he married Marianna née Cieśla (1901–1986) and lived in Skrzelczyce, currently in the Kielce powiat in the Pierzchnica municipality. During World War II, Strojwąg lived in his family home with his wife and three children. In 1966, he applied to the Ministry of Justice in Warsaw for a disability pension.

Badanie losów jednostek w konfliktach globalnych w ostatnich latach staje się coraz bardziej popularne. Warto pokazywać, jak na ludzi wpływała I wojna światowa. Ukazanie losów żołnierza pochodzenia polskiego służącego w armii rosyjskiej pokazuje, z czym musieli się mierzyć mężczyźni w wieku poborowym w czasie I wojny światowej, służąc w armii zaborcy. Dodatkowo ważnym aspektem w badaniu tej tematyki jest ukazanie historii własnej rodziny w ujęciu makrohistorii. Istotne było także wykorzystanie historii mówionej do uzupełnienia informacji na temat losów rodziny Strojwągów w I połowie XX w.

Józef Strojwąg urodził się 22 lutego 1892 r. w Zaborzu (obecnie gmina Morawica, powiat kielecki), w rodzinie chłopskiej¹. Jego rodzicami byli Michał Strojwąg i Rozalia z domu Słowik, którzy pobrali się w 1877 r². Miał siedmioro rodzeństwa: Zofię³, Wincentego⁴, Jana⁵, Mariannę⁶, Józefę⁷, Antoniego⁸ i Andrzeja⁹.

W 1913 r. został powołany do czynnej służby wojskowej w Moskiewskim Pułku Gwardii w Petersburgu, gdzie służył do 1914 r. Służbę w wojsku odbywali nieżonaci mężczyźni, którzy do 1 stycznia roku, w którym zostali powołani, ukończyli 20 lat. Ustawa z 1912 r. mówiła o trzyletniej służbie czynnej, natomiast ustawa z 1906 r. mówiła o piętnastu latach w rezerwie¹⁰. Po wybuchu I wojny światowej Józef Strojwąg wyjechał na front do Lublina w związku z prowadzonymi działaniami wojennymi. Służył w Moskiewskim Pułku Gwardii¹¹. Pułk ruszył na front 29 lipca 1914 r., po zakończeniu mobilizacji. Druga połowa sierpnia była początkiem wojny galicyjskiej, czyli jednej z największych operacji między wojskami rosyjskimi i au-

¹ Archiwum Państwowe w Kielcach [dalej APK], Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Lisowie, sygn. 34, s. 7.

² Tamże, sygn. 5, s. 62.

³ Tamże, sygn. 9, s. 11.

⁴ Tamże, sygn. 13, s. 16.

⁵ Tamże, sygn. 17, s. 36.

⁶ Tamże, sygn. 23, s. 12.

⁷ Tamże, sygn. 28, s. 28.

⁸ Tamże, sygn. 38, s. 36.

⁹ Tamże, sygn. 44, s. 29.

¹⁰ Zob. J. Legieć, *Służba rekrutów z Królestwa Polskiego w armii rosyjskiej w latach 1874–1913*, Kielce 2013, s. 39–40.

¹¹ Pułk należał do 1. Brygady 2. Dywizji Piechoty Gwardii, która wchodziła w skład Korpusu Gwardii. <https://marksrussianmilitaryhistory.info/RUSS1914.html#DIVISIONS> [dostęp: 2. 10. 2024].

striackimi. Toczyła się ona między 18 sierpnia a 21 września 1914 r.¹² W czasie toczonych bitew pułk ten poniósł duże straty osobowe. Walki pod wsią Izdebno i w folwarku Zygmuntów uznawane są za pierwszy poważny test dla jego pułku na polu bitwy. W dzienniku działań wojennych Moskiewskiego Pułku Gwardii znajduje się szczegółowy opis walk, które toczyły się 22 sierpnia. Tego dnia zginęło lub zostało rannych około 300 żołnierzy o niższym i wyższym stopniu wojskowym. Po nocnym ataku pułk zdobył dwupoziomą linię Austriaków, czyli przełamał dwie linie okopów¹³. Strojwąg brał udział w bitwie pod Władysławowem w powiecie chełmskim. W Izdebnie w powiecie świdnickim 22 sierpnia 1914 r. został ranny w nogę. Zabrano go do szpitala do Moskwy, gdzie był leczony. W dokumentach zapisano jedynie, że był wyznania rzymskokatolickiego, nie podano jednak narodowości¹⁴.

W maju 1915 r. wrócił na front. Brał udział w bitwie pod Krasnymstawem, na początku lipca. Jego pułk poniósł duże straty osobowe w czasie walk z niemieckimi oddziałami¹⁵. Po trzech miesiącach od powrotu na front, w miejscowości Krupiec w powiecie krasnostawskim, 10 lipca 1915 r. ponownie został ranny pociskiem karabinowym w klatkę piersiową, kilka centymetrów od serca. Pocisk przeszedł na wylot, co najprawdopodobniej uratowało mu życie. Po postrzale został odesłany do szpitala w Kazaniu¹⁶. W dokumentacji medycznej wpisano, że był narodowości *русский*, co było rzadkością w tego typu dokumentach. Zwykle podawano wyznanie, nie podając narodowości¹⁷. Walki, które toczyły się tego dnia pod wsią Krupiec, opisywane są jako świadectwo bohaterstwa Moskiewskiego Pułku Gwardii¹⁸. W dzienniku „Nowa Gazeta” w wydaniu popołudniowym zapisano, iż „Rosyanie

¹² M. Kulik, *Polacy w armii rosyjskiej na Lubelszczyźnie na początku I wojny światowej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F” 2013, t. 58, z. 1–2, s. 83; A. Chwalba, *Samobójstwo Europy. Wielka Wojna 1914–1918*, Kraków 2014, s. 116–117.

¹³ Российский Государственный Военно-исторический архив [Rossijskij Gosudarstvennyj Voенно-istoricheskij arhiv], Журналы военных действий, 18.07.1914 – 31.12.1914, Лейб-гвардии Московский полк [Žurnaly voennyh dejstvij, 18.07.1914 – 31.12.1914, Lejb-gvardii Moskovskij polk], sygn. 2257, s. 12–15.

¹⁴ Российский Государственный Военно-исторический архив [Rossijskij Gosudarstvennyj Voенно-istoricheskij arhiv], Картотека бюро учета потерь в Первой мировой войне (офицеров и солдат) [Kartoteka bjuro ucheta poter' v Pervoj mirovoj vojne (oficerov i soldat)], sygn. 5004-C, s. 532.

¹⁵ W 1915 r. armia niemiecka przejęła inicjatywę na froncie wschodnim. Austriacy zdawali sobie w tym czasie sprawę z tego, że ich potencjał wojskowy jest mniejszy niż armii carskiej, dlatego też poprosili o pomoc wojska niemieckie. Zob. A. Chwalba, *Samobójstwo Europy...*, s. 154–163.

¹⁶ Российский Государственный Военно-исторический архив [Rossijskij Gosudarstvennyj Voенно-istoricheskij arhiv], Картотека бюро учета потерь ..., sygn. 5004-C, s. 533.

¹⁷ Tamże, sygn. 3236-C, s. 1128.

¹⁸ R. Maleszyk, *Powiat krasnostawski pod okupacją austriacką w latach 1915–1918, część 1*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F” 2011, t. 56, z. 2, s. 44–48.

posiadają jeszcze dosyć przestrzeni do cofania się¹⁹. 10 lipca, czyli w dniu, w którym Strojwąg został ranny, odbito zajęte przez Niemców wzgórze 209 i pokonano w walce na bagnety oddziały niemieckiego wojska.

W 1916 r. Strojwąg posiadał stopień wojskowy starszego szeregowca. W tym czasie pułk, w którym walczył, wykonywał wszystkie przydzielone mu zadania bojowe, a jeśli czasami musiał się wycofać, to za każdym razem taki odwrót odbywał się tylko z obowiązku wykonania rozkazu. Po wyleczeniu w 1916 r. został ponownie posłany na front. W lipcu tego roku udała się zaplanowana przez Aleksieja Brusilowa ofensywa na Wołyniu. Armia carska wzięła wówczas do niewoli około 250 tys. jeńców wojennych²⁰. Strojwąg w dniu 14 września 1916 r., niedaleko Włodzimierza Wołyńskiego²¹, został ranny w rękę odłamkiem pocisku artyleryjskiego. Miał dużo szczęścia, bo przeżył. Zabrano go do szpitala w Petersburgu, gdzie był leczony²². Tam też zastał go wybuch rewolucji lutowej i październikowej w Rosji w 1917 r. Czas obalania caratu i przejmowania władzy przez bolszewików Strojwąg spędził w Rosji, co, jak pisał, nie było łatwym okresem w jego życiu²³.

Z odnalezionych dokumentów wynika, że rodzice Józefa, Michał i Rozalia, napisali notę do Naczelnika Wojskowego Powiatu Kieleckiego z zapytaniem, co się dzieje z ich synem²⁴. Z noty z 4 lutego 1916 r. można wywnioskować, że nie było o nim żadnych informacji i został uznany za zaginionego²⁵. W tym czasie Strojwąg przebywał w szpitalu w Kazaniu po postrzale w klatkę piersiową. Jego córka Marianna Gubała z domu Strojwąg wspominała, że jego rodzina w czasie wojny wie-

---

¹⁹ „Nowa Gazeta” 1915, nr 309, s. 3.

²⁰ Zob. S. Czerep, *Bitwa pod Luckiem. Walne starcie zbrojne kampanii 1916 r. na wschodnim teatrze wydarzeń militarnych I wojny światowej*, Oświęcim 2014; L. Wietoszniow, *Ofensywa Brusilowa. Działania strategiczno-operacyjne*, tłum. D. Jednorowski, Oświęcim 2014.

²¹ Российский Государственный Военно-исторический архив [Rossijskij Gosudarstvennyj Voенно-istoricheskij arhiv], Журналы военных действий, 01.09.1916 – 31.10.1916, Лейб-гвардии Московский полк [Žurnaly woennyh dejstvij, 01.09.1916 – 31.10.1916, Lejb-gvardii Moskovskij polk], sygn. 2580, s. 4–5.

²² Российский Государственный Военно-исторический архив [Rossijskij Gosudarstvennyj Voенно-istoricheskij arhiv], Картотека..., sygn. 5004-C, s. 534.

²³ Por. W. Najdus, *Polacy Rewolucji Październikowej: w XXXV rocznicę Rewolucji Październikowej*, „Przegląd Historyczny” 1952, t. 43, nr 3–4, s. 435–472. Por. A. Beevor, *Rosja. Rewolucja i wojna domowa 1917–1921*, Kraków 2023.

²⁴ Od 1915 r. powiat kielecki był pod okupacją austro-węgierską, jednak Naczelnik Wojskowy Powiatu Kieleckiego został ewakuowany do Szui i tam stacjonował. APK, Naczelnik Wojskowy Powiatu Kieleckiego [dalej: NWPК], sygn. 270, s. 13. Por. J. Legieć, *Urzędy naczelników wojskowych w Królestwie Polskim po powstaniu styczniowym, Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. 3, cz. 1, red. A. Górak, K. Latawiec, D. Magier, Lublin 2010, s. 301–317.

²⁵ APK, NWPК, sygn. 270, s. 13–14.

lokrotnie dawała Msze święte za jego życie i zastanawiała się, co się z nim dzieje²⁶. Przez cały okres I wojny światowej nie było z nim żadnego kontaktu, co martwiło jego rodziców i rodzeństwo.

W 1918 r. wraz z 250 innymi Polakami Strojwąg został odstawiony do Polski, gdzie na granicy stacjonowali Niemcy. W marcu tego roku Niemcy okupowali całą zachodnią część Cesarstwa Rosyjskiego, kontrolując 1/4 powierzchni i sieci kolejowej, 1/3 ludności, 73% hutnictwa i 89% kopalni węgla²⁷. Strojwągowi zabrano wszystkie dokumenty, które świadczyły o pobytach w szpitalach. Było to problemem przy staraniu się o rentę inwalidzką, która mu się należała ze względu na rany, które odniósł w czasie wojny.

Po powrocie z Rosji Strojwąg poślubił Mariannę z domu Cieślę, urodzoną 22 kwietnia 1901 r. w Skrzelczycach (obecnie gmina Pierzchnica, powiat kielecki)²⁸. Była ona córką rolnika Wojciecha Cieśli i Antoniny z domu Boroń²⁹. Miała czworo rodzeństwa: Jana³⁰, Zofię³¹, Stanisława³² i Katarzynę³³.

Józef i Marianna mieli troje dzieci: Władysława (ur. 1928 – zm. 2006), Mariannę (ur. 1936) i Stefanię (ur. 1939). Małżonkowie w drodze darowizny 11 kwietnia 1939 r. otrzymali od ojca Marianny, Wojciecha Cieśli, nieruchomości, w tym: grunty rolne powierzchni 7,5 ha, dom mieszkalny z inwentarzem żywym oraz zabudowaniami w podwórzu we wsi Skrzelczyce, obecnie gmina Pierzchnica, powiat kielecki.

W czasie II wojny światowej Józef Strojwąg z rodziną pozostali w swoim majątku rodzinnym. Z opowieści syna Władysława wynikało, że nie ominęły ich trudności związane z tymi ciężkimi czasami³⁴. Na polach, które należały do rodziny, znajdowały się okopy, których ślady widoczne są do dnia dzisiejszego w postaci nierówności terenu. Władysław opowiadał, że musiał się ukrywać przed żołnierzami niemieckimi na strychu lub w pomieszczeniach gospodarczych znajdujących się na podwórzu. Udało mu się uniknąć robót przymusowych w Niemczech ze względu na swój młody wiek. Żołnierze niemieccy na podstawie jego wzrostu stwierdzili, że się do tego nie nadaje. Od śmierci uratował go także fakt, że żołnierz niemiecki powiedział do niego po polsku, żeby uciekał i schował się w pobliskiej

²⁶ Józef Strojwąg wielokrotnie wspominał o tym, że rodzina się o niego martwiła.

²⁷ W. Borodziej, M. Górny, *Nasza wojna*, t. 1: *Imperia 1912–1916*, Warszawa 2014, s. 357–358.

²⁸ Dokładna data zawarcia związku małżeńskiego nie jest znana. Najprawdopodobniej było to w drugiej połowie lat 20. XX w.

²⁹ APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Lisowie, sygn. 52, s. 10.

³⁰ Tamże, sygn. 44, s. 10.

³¹ Tamże, sygn. 46, s. 6.

³² Tamże, sygn. 57, s. 21.

³³ Tamże, sygn. 63, s. 32.

³⁴ Władysław Strojwąg bardzo często przytaczał opowieści o czasach II wojny światowej, co obecnie wspominają jego dzieci.

stodole. Można wywnioskować, że sytuacja ta musiała mieć miejsce na początku wojny, kiedy był jeszcze dzieckiem³⁵.

Syn Władysław niejednokrotnie opowiadał o latach wojennych swoim dzieciom. Mówił o kontrybucjach, jakie musiała płacić jego rodzina niemieckim władzom okupacyjnym, także o oddawaniu inwentarza żywego w ramach kontyngentów. Wspominał również o wkroczeniu wojsk Armii Czerwonej 13–16 stycznia 1945 r. na tereny pobliskiego Lisowa i Radomic (obecnie gmina Morawica, powiat kielecki), gdzie miała miejsce jedna z większych bitew pancernych z czasów wojny na terenie Kielecczyny. Do dnia dzisiejszego w radomickich lasach widoczne są zagłębienia w terenie po stanowiskach czołgowych oraz znajdują się groby poległych żołnierzy głównie z lat 1944–1945. Wielokrotnie odnajdywano także niewypały, które są pozostałościami z okresu II wojny światowej³⁶. Upamiętnieniem tych wydarzeń jest Krzyż Pojednania na cmentarzu parafialnym w Radomicach. Został on ufundowany przez niemieckich żołnierzy w lipcu 1996 r. U jego podnóża znajdują się tablice w trzech językach: polskim, niemieckim i rosyjskim. Napis, który się tam znajduje, brzmi:

„W styczniu 1945 r. na południe od Kielc, a szczególnie w okolicach Radomic, Chmielnika i Morawicy doszło do ciężkich walk między wojskami radzieckimi i niemieckimi, podczas których śmierć poniosło wielu polskich mieszkańców tych miejscowości oraz wielu żołnierzy niemieckich i radzieckich. W żałobie składamy im hołd. Niech ich śmierć na zawsze napomina potomność do pojednania. Pomnik ufundowany przez byłych żołnierzy niemieckich”.

Po 1945 r. Józef i Marianna Strojwąg wiedli dość spokojne życie. Jak można się dowiedzieć z archiwów rodzinnych, Józef zajmował się uprawą roli aż do 1960 r. Ubiegał się również o rentę inwalidzką ze względu na rany, które odniósł w czasie I wojny światowej i które niejednokrotnie przeszkadzały mu w codziennym funkcjonowaniu. Jak zostało już wspomniane, utracił wszystkie dokumenty potwierdzające jego pobyt w rosyjskich szpitalach, przez co trudno mu było udowodnić, że był ranny. Zarówno w Kielcach, jak i Chmielniku nie chciano mu udzielić pomocy materialnej, a nawet z nim rozmawiać, dlatego też 2 stycznia 1966 r. zwrócił

³⁵ J. Gapys, M. Nowak, *Polityka niemieckich i radzieckich okupantów wobec polskiego ziemiaństwa w latach II wojny światowej*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2011, t. 2, s. 93–108.

³⁶ Zob. I. Niebolsin, *Kłęska XXIV Korpusu Pancernego. Bitwa pod Kielcami i Lisowem*, „Technika Wojskowa. Historia” 2018, t. 37, nr 1, s. 4–15; K. Maj, *Tropem jednej z największych bitew pancernych na ziemiach polskich. Styczeń 1945, Morawica–Chęciny–Nowiny–Kielce* 2021.

1. Józef Strojwąg w 1949 r. Źródło zbiory prywatne Autorki

się z prośbą o udzielenie mu pomocy socjalnej do Ministerstwa Sprawiedliwości w Warszawie. Prośba ta nie przyniosła jednak oczekiwanego skutku i pozostała bez odpowiedzi ze strony Ministerstwa.

W chwili pisania tej prośby Józef Strojwąg miał 74 lata i nie był już zdolny do pracy fizycznej, nie miał też przyznanej żadnej renty, przez co pozostał bez środków do życia³⁷. W swej prośbie opisał swój pobyt na froncie I wojny światowej

---

³⁷ Pierwsze regulacje prawne dotyczące kwestii renty i emerytury rolniczej zostały wprowadzone w czerwcu 1962 r., jednak nie dotyczyły one wszystkich zainteresowanych. Otrzymanie ich wiązało się z przekazaniem nieruchomości rolnej na własność państwa. Należało także posiadać gospodarstwo rolne o określonej wielkości, do czego nie kwalifikował się Józef Strojwąg. Kolejne zmiany zaszły w 1968 i 1974 r., jednak w tym czasie Strojwąg już nie żył. Zob. Ustawa z dnia 28 czerwca 1962 r. o przejmowaniu niektórych nieruchomości rolnych w zagospodarowanie lub na własność Państwa oraz o zabezpieczeniu emerytalnym właścicieli tych nieruchomości i ich rodzin (Dz.U. nr 38, poz. 166); Ustawa z dnia 24 stycznia 1968 r. o rentach i innych świadczeniach dla rolników przekazujących nieruchomości rolne na własność Państwa (Dz.U. nr 3, poz. 15; 1973 r. Nr 48, poz. 283); Ustawa z dnia 29 maja 1974 r. o przekazywaniu gospodarstw rolnych na własność Państwa za rentę i spłaty pieniężne (Dz.U. nr 21, poz. 118, ze zm.).

2. Grób Józefa i Marianny Strojwásów na cmentarzu parafialnym w Lisowie. Źródło: zbiory prywatne Autorki

i trudne losy, które go spotkały w czasie jej trwania. Nie miał szczęścia ze względu na odniesione rany i konieczność trzykrotnej hospitalizacji, a z drugiej strony udało mu się przeżyć i wrócić do rodziny.

Strojwás zmarł 22 kwietnia 1967 r. w Skrzelczycach. Przeżył 75 lat i doczekał się czworga wnucząt. Jego żona Marianna zmarła 10 sierpnia 1986 r. w wieku 85 lat w Skrzelczycach. Miała wówczas dwadzieścioro wnucząt. Józef i Marianna Strojwás zostali pochowani na cmentarzu parafialnym w pobliskim Lisowie.

Strojwaś Józef
Żołnierz
poor. Pierzemia
pov. Pielce,

Smoleńsk den. 2. I. 1966 r.

Do
Ministerstwa Sprawiedliwości
w Warszawie.

Prośba

Zobacz ubiegam się o rentę.

Wracam się z prośbą do Ministerstwa Sprawiedliwości
w Warszawie o wyясnienie czy przysługuję i
mogę czy należą mi się renta inwalidzka
z pierwszej wojny światowej to jest w 1914 roku
ze względu na to że ubiegam się o rentę
w Łomielniku i Mielcach w Inowrocławiu
odpowiedzieli mi że mi się renta nie należy,
ani więcej musiałbym mieć papiery ze szpitala
Prośbę się umotywnij tym że w których szpitalu a
Jestem trzy razy ranny. Mam przetworzoną
pierw szpitali w Warszawie a fence w szpitalu
i szpitalu we trzech szpitalach w Rosji,
w Moskwie, Chozani, i Petersburgu. Na
wojnie byłem przez osiem lat i przez całą
rewolucję w 17 tym roku w Rosji
policownikiem ale wracając do Polski w 18 tym roku
wszystkie papiery na granicy nam pochwilił
i teraz nie mam żadnej dokumentacji z nich
po ranach na sobie.

Prośbę się umotywnij tym że: poranny byłem
do oddziału szpitali wojskowych w 1913 roku do Petersburgu
i tam służyłem do 1914 roku, a w 14 tym roku
wojny i wyjechałem na front do Lublina
gdzie byłem przez trzy miesiące w szpitalu
to w 14 tym roku zobrali mnie do szpitala
do Moskwy, gdzie wyleczyli mnie i wysłali
na zimę 1915 roku na front
byłem trzy razy ranny z ostatnim rannym
po ciężkim kałabirnym w klatce pierwszego lotu
przesyła mnie na szpital. I szpitali odwołali
mnie do szpitala do Chozani. Tam mnie
wyleczyli i trzeci raz posłali na front
w 1916 roku z ostatnim rannym w szpitalu
od oddziału po ciężkim w szpitalu. I szpital
zabrali mnie do szpitala w Petersburgu.
a wyleczyli mnie i wróciła się skłonność
a wyjechała rewolucja w 1917 roku. Byłem w
Rosji przez całą rewolucję do 18-go roku
I 18-tym roku odtarali nas 2500 żołnierzy
do Polski a na granicy zabrali byli
mnie i zabrali nam wszystkie papiery.

Teraz nie posiadam żadnych papierów ze szpitala
i nie wiem gdzie mam się udać bo mam
44 lata jestem chory na ~~szpitalu~~ szpitalu
pracować już nie mogę, żadnych innych rent mi
nie pobieram. Uważam że mam świadczyć jako
byłem na wojnie a drugim świadkiem to są
moje rany. Proszę o wyясnienie mi czy
mi się należy a jeśli tak to co mam zrobić

3. Rękopis Józefa Strojwaśa opisujący jego losy z okresu I wojny światowej z 2 stycznia 1966 r.
Źródło: zbiory prywatne Autorki

Tekst źródłowy

Prywatny dokument z archiwaliów rodzinnych³⁸

Strojwas Józef
Skrzelczyce
Pocz. Pierzchnica
Pow. Kielce

Skrzelczyce dn. 2.01.1966 r.

Do
Ministerstwa Sprawiedliwości w Warszawie

Prośba

Dotyczy ubiegania się o rentę:

Zwracam się z prośbą do Ministerstwa Sprawiedliwości w Warszawie o wyjaśnienie czy przyznanie i w ogóle czy należy mi się renta inwalidzka z pierwszej wojny światowej to jest w 1914 roku. Ze względu na to, że ubiegałem się o rentę w Chmielniku³⁹ i w Kielcach w Związku Inwalidów odpowiedzieli, że mi się renta nie należy. Inni znów, że musiałbym mieć papiery ze szpitali, w których leżałem a jestem trzy razy ranny. Mam przestrzelone piersi, drugi raz w nogę, a trzeci w rękę i leżałem we trzech szpitalach w Rosji, w Moskwie⁴⁰, Kazaniu⁴¹ i Petersburgu⁴². Na wojnie byłem przez cztery lata i przez całą rewolucję w 17-tym roku. Rentę w Rosji pobierałem, ale wracając do Polski w 18-tym roku wszystkie papiery na granicy nam poodbierali i teraz nie mam żadnej dokumentacji, jedynie znaki po ranach na sobie.

Prośbę swą motywuję tym, że powołany byłem do odbycia służby wojskowej w 1913 roku do Petersburga i tam służyłem do 1914 roku, a w 14-tym wyb[uchła] wojna i wyjechaliśmy na front do Lublina, gdzie byłem pierwszy raz ranny w nogę, było to w 14-tym roku, zabrali mnie do szpitala do Moskwy, gdzie wyleczyli mnie i wysłali znów [w – K.S.] 1915 roku na front. Na froncie byłem 3 miesiące znów zostałem ranny pociskiem karabinowym w klatkę piersiową, który przeszył mnie na wylot. I stamtąd odesłali mnie do szpitala do Kazania. Tam mnie wyleczyli i trzeci raz posłali na front w 1916 roku. Zostałem znów ranny w rękę od odłamka pocisku artyleryjskiego. I zabrali mnie do szpitala do Petersburga. Tam wyleczyli mnie i wojna się skończyła, a wybuchła rewolucja

³⁸ Pisownia zachowana oryginalna (dop. red.).

³⁹ Miasto w gminie Chmielnik, w powiecie kieleckim, w województwie świętokrzyskim.

⁴⁰ Miasto w Federacji Rosyjskiej, stolica Republiki Tatarstanu.

⁴¹ Stolica Federacji Rosyjskiej, położona w Centralnym Okręgu Federalnym.

⁴² Wydzielone miasto w Federacji Rosyjskiej o znaczeniu federalnym.

w 1917 roku. Byłem w Rosji przez całą rewolucję do 18-go roku. W 18-tym roku odstawili nas 250 Polaków do Polski, a na granicy byli Niemcy i zabrali nam wszystkie papiery.

Teraz nie posiadam żadnych papierów ze szpitali i nie wiem gdzie mam się udać bo mam 74 lata jestem rolnikiem. Pracować już nie mogę, żadnych innych rent nie pobieram. Uważam, że mam świadków jako byłem na wojnie, a drugim świadkiem to są moje rany. Proszę o wyjaśnienie mi czy mi się renta należy a jeśli tak to co mam robić, czy pisać o papiery do szpitali czy w jaki inny sposób i gdzie mam się udać bo w Kielcach w ogóle nie chcę ze mną rozmawiać.

BIBLIOGRAFIA:

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Kielcach

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Lisowie, sygn. 5, 9, 13, 17, 23, 28, 34, 38, 44, 46, 52, 57, 63.

Naczelnik Wojskowy Powiatu Kieleckiego, sygn. 270.

Российский Государственный Военно–исторический архив [Rossijskij Gosudarstvennyj Voенно–istoricheskij arhiv]

Картотека бюро учета потерь в Первой мировой войне (офицеров и солдат) [Kartoteka bjuro ucheta poter' v Pervoj mirovoj vojne (oficerov i soldat)], sygn. 3236–C, 5004–C.

Журналы военных действий, 18.07.1914 – 31.12.1914, Лейб-гвардии Московский полк [Žurnaly voennyh dejstvij, 18.07.1914 – 31.12.1914, Lejb-gvardii Moskovskij polk], sygn. 2257.

Журналы военных действий, 01.09.1916 – 31.10.1916, Лейб-гвардии Московский полк [Žurnaly voennyh dejstvij, 01.09.1916 – 31.10.1916, Lejb-gvardii Moskovskij polk], sygn. 2580.

Prasa

„Nowa Gazeta” 1915, nr 309.

Ustawodawstwo

Ustawa z dnia 28 czerwca 1962 r. o przejmowaniu niektórych nieruchomości rolnych w zagospodarowanie lub na własność Państwa oraz o zabezpieczeniu emerytalnym właścicieli tych nieruchomości i ich rodzin (Dz.U. 1962 nr 38, poz. 166.).

Ustawa z dnia 24 stycznia 1968 r. o rentach i innych świadczeniach dla rolników przekazujących nieruchomości rolne na własność Państwa (Dz.U. 1968 nr 3, poz. 15, Dz. U. 1973 r. nr 48, poz. 283).

Ustawa z dnia 29 maja 1974 r. o przekazywaniu gospodarstw rolnych na własność Państwa za rentę i spłaty pieniężne (Dz.U. 1974 nr 21, poz. 118, ze zm.).

Opracowania

Beevor A., *Rosja. Rewolucja i wojna domowa 1917–1921*, Kraków 2023.

Borodziej W., Górny M., *Nasza wojna*, t. 1: *Imperia 1912–1916*, Warszawa 2014.

Chwalba A., *Samobójstwo Europy. Wielka Wojna 1914–1918*, Kraków 2014.

Czerep S., *Bitwa pod Łuckiem. Walne starcie zbrojne kampanii 1916 r. na wschodnim teatrze wydarzeń militarnych I wojny światowej*, Oświęcim 2014.

Dzieje biurokracji na ziemiach polskich, red. A. Górak, K. Latawiec, D. Magier, t. 3, cz. 1, Lublin 2010.

Gapys J., Nowak M., *Polityka niemieckich i radzieckich okupantów wobec polskiego ziemiaństwa w latach II wojny światowej*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2011, t. 2.

Kulik M., *Polacy w armii rosyjskiej na Lubelszczyźnie na początku I wojny światowej*, „Annales Universitatis Mariae Curie–Skłodowska. Sectio F” 2013, t. 58, z. 1–2.

Legieć J., *Służba rekrutów z Królestwa Polskiego w armii rosyjskiej w latach 1874–1913*, Kielce 2013.

Legieć J., *Urzędy naczelników wojskowych w Królestwie Polskim po powstaniu styczniowym*, *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, red. A. Górak, K. Latawiec, D. Magier, t. 3, cz. 1, Lublin 2010.

Maj K., *Tropem jednej z największych bitew pancernych na ziemiach polskich. Styczeń 1945*, Morawica–Chęciny–Nowiny–Kielce 2021.

Maleszyk R., *Powiat krasnostawski pod okupacją austriacką w latach 1915–1918, część 1*, „Annales Universitatis Mariae Curie–Skłodowska. Sectio F” 2011, t. 56, z. 2.

Najdus W., *Polacy Rewolucji Październikowej: w XXXV rocznicę Rewolucji Październikowej*, „Przegląd Historyczny” 1952, t. 43, nr 3–4.

Niebolsin I., *Kłęska XXIV Korpusu Pancernego. Bitwa pod Kielcami i Lisowem*, „Technika Wojskowa. Historia” 2018, t. 37, nr 1.

Wietoszniak L., *Ofensywa Brusilowa. Działania strategiczno-operacyjne*, tłum. D. Jednorowski, Oświęcim 2014.

Netografia

<https://marksussianmilitaryhistory.info/RUSS1914.html#DIVISIONS> [dostęp: 2. 10. 2024]